

ULOGA NADE U OSTVARIVANJU BOŽJE PRISUTNOSTI BITI U PRISUTNOSTI – ZOV NADE

Jakov MAMIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, pp. 432, 10 001 Zagreb
jakov.mamic@zg.t-com.hr

Sažetak

Istražujemo ulogu »nade« u ostvarivanju duboke najprije ljudske, a potom kršćanske potrebe da »živimo u Prisutnosti«. Prisutnost pišemo velikim slovom da jasnije kažemo kako je riječ o stvarnosti različitoj od čovjeka i svega stvorenoga: ona je Bog. Naše smo istraživanje postavili tako da dođemo do cjelovitog odgovora koji se odnosi na tri bitne razine ljudskog bića: prije svega na razinu njegove potrebe da kao »biće bude« u Prisutnosti; potom na razini »da bude više«, tj., da se otvori mogućnosti svoje transcendencije i da kao takvo bude u Prisutnosti i, na koncu, da bude u »komunionalnoj Prisutnosti« koja je posve darovana.

Potrebu bića kao takvoga da bude u Prisutnosti pokušali smo riješiti »nadam« ukoliko je ona općenito shvaćena kao »passio«. Kao takva ona je svojstvo svega racionalno živućega, te stoga ona omogućava ljudskom biću da se održi u svom redu »bitka«. Ovo bivovanje duguje se Prisutnosti koja je u njega utkala tu veliku zakonitost opstanka u svojoj stvorenjskoj zadatosti.

Jedna druga razina našega bića jest da »bude više«. To znači da se u ljudskom biću intenzivnije aktivirala duševno-duhovna potreba. Ova potreba ljudskog bića očituje Prisutnost jednog jakog zova biću da se otvori svojim mogućnostima koje u sebi krije: zov na transcendenciju. Ovaj pomak u kvaliteti našega bića događa se razvojem krjeposnog sustava bića: ovdje je aktualan razvoj »nade-krjeposti«. Razvoj nade-krjeposti otvara ljudskom biću mogućnost stjecanja trajnih stavova koji ga utemeljuju u dobru koje je Bog. Iako ova razina još uvijek nije ona koja nam otkriva svu našu mogućnost, ona nas ipak jako približava našoj konačnoj mogućnosti koja će slijediti. U tom je smislu ova razina domet našega bića kao stvorene stvarnosti.

Konačna je mogućnost našega bića ona koju biće silno priželjkuje, ali njezino ostvarenje nije u našim mogućnostima: ona ga nadilazi. Dok su prvi i drugi oblik »biti

u Prisutnosti« velikim dijelom djelo razvoja onoga pozitivnog pologa što ga biće snagom svoje stvorenjske stvarnosti nosi u sebi, ovaj oblik »biti u Prisutnosti« posve je darovan: on je teologalni i ostvaruje se snagom »nade-teologalne krjeposti«. Ovdje je riječ o »biti u Prisutnosti« na način kako ga Bog daje našem biću: sjedinjujući ga sa sobom u potpunosti, tako da naše biće sudjeluje u dubokoj komuniji Presvetog Trojstva. Riječ je o anticipaciji života vječnoga.

Našu smo studiju velikim dijelom temeljili na intenzivnijem pretraživanju i iščitavanju ljudskoga bića na temelju nauka svetog Ivana od Križa, poznatog učitelja ljudskih uspona.

Ključne riječi: biće, bitak, krjepost, passio, nada, teologalne krjeposti, Prisutnost, sjedinjenje.

Uvod

Cjelokupni naslov (s podnaslovom) govori o *postojanju* koje se proteže od našega početka (od našeg bitka i bivovanja) do naše konačne zbiljnosti. To završno ozbiljenje postat će naše vječno danas. Postojanje se stoga pojavljuje kao težnja, ili kao protegnutost, koja dinamično spaja te dvije sigurne točke: početak i kraj.

Naš *početak* vremenski je pojavak (očitovanje) jednog »poluvječnog« bića.¹ Njegov pojavak očitovanje je jednog novog postojanja, a istodobno i očitovanje onoga Vječnoga koje stvara i nastanjuje privremenost »poluvječnoga« bića. Naš je početak *prisutnost* dva dara: to je prvenstveno dar postojanja *bitku*, a zatim dar *bitka povijesti* u obliku *bića*. Naš je početak i *zadaca*: prvenstveno *zadaca ostajanja* u iskonu *darovanog* bitka, a zatim *zadaca razvijanja* bogatstva onoga Velikoga Skrivenog kao Prisutnosti. To je u vezi s našim početkom.

Što se tiče naše *pro-tegnutosti*, odnosno težnje uzrokovane jednim *ciljem*, taj »poluvječni« (ljudsko biće) implicitno poznaje stvarnost cilja, jer sam cilj ontološki su-stanjuje s/u nama na razini našega *duhovnog* bića, a prije svega na razini naše *vjere* koja nas čini dionicima božanske naravi (odnosno neprolaznoga bitka): mi smo »sinovi« u Sinu vječnoga Oca.

Zapitajmo se stoga gdje u ovakvoj postavci teme svoje mjesto nalazi *nada* i koja je njezina uloga? Nada u općenitom smislu, uzeta u svojoj, rekao bih, »ontološkoj« stvarnosti (kao nada), jest *prisutnost* budućega, blizog ili dalekog,

¹ »Poluvječno« se mora razumjeti kao istoznačnica za stvarnog čovjeka koji je: biće kojeg nastanjuje duša koja ima svoj početak (u stvaralačkom Božjem činu) i nikada neće okončati. Dakle, ona je već sama po sebi »poluvječna«. Zatim je i čovjek, ukoliko postoji, »poluvječan«: on je prolazno (propadljivo) tijelo, a istodobno je i nepropadljiva duša. Čovjek je, viđen u konačnici, poluvječan: živjet će vječno kao uskrsnuli.

koje nas toliko prožima da nas osposobljava za dinamičko-vitalni kontakt s budućnošću koja na taj način postaje »prisutnost«.²

Teologalna pak nada prisutnost je *potpunoga i vječnog zajedništva* Vječnoga s nama. Ta nada postoji i živi jedino u našem privremenom stanju, to jest dok pripadamo kategoriji »poluvječnog«. Ako nada pripada našoj stvarnosti, sada i ovdje, onda ona nije pitanje koje se može u potpunosti svesti samo na budućnost: ona je radije Vječno (teologalna nada) koje je postalo sadašnje, Sadašnjost. U Poslanici Hebrejima (11,1) nalazimo: »... vjera je jamstvo za ono čemu se nadamo«, tj. vjera *nudi* sve ono čemu se nada vjernika nâda. U trenutku kada vjera prestane, našem »poluvječnom« biću pojavit će se punina predmeta i punina sadržaja nade: tj. onaj koji je u vjeri bio skriven, u ljubavi (nazirajuće) otkriven i kušan, a zahvaljujući nadi uprisutnjen. Stoga je zadaća nade upravo ona navedena u naslovu naše teme: »biti zov« ljudskom biću da može stajati u Prisutnosti.

Tri temeljna zova nade

Razmotrimo nadu u njezinu odnosu s nama kao živućim i poluvječnim bićima. Kod takvog razmatranja, primijetili smo tri njezina neizbježna odnosa koji su svojstveni svakoj situaciji našeg bivanja koje se nalazi na putu ostvarenja: 1) nada u značenju *žudnje ili strasti* (potrebe za postojanjem): gradi prirodan odnos s bićem/bivovanjem i postaje njegovo *svojstvo*; 2) nada u smislu *krjeposti* (povjerenja): gradi odnos *otvaranja* bića transcencijiji; 3) nada u svom *teološkom* značenju (teologalna krjepost) koja gradi odnos potpune *novosti* bivanja.

1. Prva antropološka stvarnost nade: nada kao *svojstvo* postojanja – potreba kao znak zova Prisutnosti.

Krenimo od antropološkoga smještaja nade kod sv. Ivana od Križa. On slijedi općenito shvaćanje: smješta ju među *naravne strasti* (»pasiones«, 1 *Uspón* 13,5).³

² U hrvatskom jeziku postoje dva izraza koja osvjetljavaju ono što ovdje razmatramo pod pojmom »nada«. Jedan je upravo *nada*: ima snažan odnos (želja) s budućnošću ukoliko ona predstavlja željenu mogućnost za čovjeka; drugi je izraz *ufanje*: ima psihološku konotaciju sigurnosti, sličnu pojmu »usuditi se«, »imati hrabrosti«, »biti sposoban« postići željeno ili ono čemu se nada. Oba su izraza važna i vrlo znakovita, no izraz »ufanje« ipak je bliskiji teološkom shvaćanju nade.

³ Osim »nade« spominju se još tri naravne strasti: užitak, strah, bol. Naš autor zapaža: »... de cuya concordia y pacificación salen estos y los demás bienes« (»iz čijega sklada i umirenosti proizlaze ova i ostala dobra«). Uvrstivši »nadu« u popis »strasti«, Ivan ju povezuje s mnogim drugim izrazima koji opisuju upravo emocionalnu snagu ljudskog

Obično se povezuje s izrazom »čežnja« (»desiderio«)⁴ (požuda, potreba)⁵, koji odražava našu usmjerenost prema nekom cilju koji nam na neki način pripada. Taj cilj može biti neka osoba, stvar, iskustvo ili nešto drugo.

Izvorno gledano, »čežnja« (strast) pripada onome ljudskom temelju koji predstavlja njegovu narav: *epithymía* (čežnja, strast, požuda). Ubrojivši nadu među strasti, odnosno među tzv. afektivne pokrete (zadovoljstvo, strah, bojazan), malo-pomalo, zahvaljujući nekim ne baš kršćanskim utjecajima, ona, kao strast, dobiva negativno značenje (grješno ukoliko naravno). Time termin »strast/žudnja« (*epithymía*) dobiva ocjenu koju prvotno nije imao. Kažimo da je ta negativnost plod pogriješne procjene dobara i zala ovoga svijeta.⁶

Prije nego započnemo s analizom nade kao našega *stava* (krjepost: stabilan pozitivan stav-čežnja-povjerenje) i nade koja od našeg bića stvara *novost* (jer se radi o teologalnoj krjeposti), koju je ponajviše obrađivao sv. Ivan od Križa, zaustavit ćemo se na pretežito antropološko-prirodnom (ontološkom) značenju nade. Razmotrimo ju kao stvarnost koja pripada naravnom temelju našeg ljudskog bića budući da je ona njegovo *svojestvo*.

Radi jedne zrelije obrade ove postavke, koristimo analizu koju je učinio jedan njemački filozof napravivši sintezu temeljnih aspekata nade: »Nada je poput ljubavi, jedna od najjednostavnijih i najizvornijih sklonosti osobe. Čovjek s 'nemirnim srcem', s povjerenjem i strpljenjem, u čekanju teži ... teškom 'još ne' svoga ispunjenja, bilo onoga naravnoga, bilo nadnaravnoga.«⁷ Nada je, dakle, obveza koja nas označava u našoj *težnji* prema nečemu što je uočeno kao dobro i prema unaprijed kušanom ispunjenju, sadržanom u stvarnosti posjedovanoj po nadi. S gledišta našeg nadanja autori se zadržavaju na sljedeća četiri vida, koji zaslužuju i našu pozornost.⁸ Prvi: nada se odnosi na dinamizam onoga što *usavršava* osobu, dakle, prema dobrim ciljevima koji povećavaju osobno dosto-

---

bića. Za uočavanje bogatog antropološkog značenja tog izraza valja promotriti sljedeće izraze: *afección, afecto, amor, ansia, apetito, ardor, arrimo, asimiento, calor, caridad, codicia, concupiscencia, corazón, derretimiento, deseo, dilección, estribo, gana, golosina, gusto, hambre, inclinación, pretensión, prontitud, propiedad, ped* (usp. *Pasión*, u: Juan Luis ASTIGARRAGA – Augusti BORELL – Javier Martín de LUCAS (ur.), *Concordancias de los escritos de san Juan de la Cruz*, Roma, 1990.

⁴ Ovaj izraz razmatramo pod dva vida: pod vidom »strasti« ukoliko izražava »potrebu« za postojanjem bez čijeg se zadovoljenja ne bi moglo preživjeti, a zatim pod vidom »krjeposti« ukoliko izražava stečeni pozitivan stav koji se artikulira kao »povjerenje« ili otkrivanje mogućnosti nadilaženja sebe ili barem stava otvorenosti prema toj mogućnosti.

⁵ U hrvatskom jeziku postoje dva vrlo dobra izraza: »žudnja« (požuda) i »čežnja« – *desiderium*, u smislu »povjerenja« kod sv. Tome.

⁶ Usp. H. SCHÖNWEISS, *Desiderio, passioni*, u: *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo testamento*, Bologna, 1876., 467-470.

⁷ Usp. Josef PIEPER, *Sulla speranza*, Brescia, 1965., 27.

⁸ Za ono što slijedi usp. Romanus CESSARIO, *Kreposti*, Zagreb, 2007., 40-43.

janstvo obdareno duhovnim snagama. Drugi: nada gleda u *budućnost* – nitko ne ulaže nadu u ono što već ne posjeduje. Ona dakle stvara dobar cilj koji je još u budućnosti. Treći: govori se o nadi samo u slučajevima kada se javljaju *poteškoće* pri ostvarenju nadanog dobra.⁹ Četvrti: nada je vezana uz ono što se stvarno može *dobiti*. Kada to nije slučaj, osoba skonča u očaju.

Razjašnjavajući ta četiri aspekta nade, utvrđujemo da ona ima zaista *bitan* odnos s ljudskim bićem: imati dobre ciljeve (dinamizam dobrog cilja u odnosu na osobu i njezino samoostvarenje), posjedovati nadano (dinamizam nadanog koje već posjedujemo u odnosu na osobu), teško dostižan nadani cilj (dinamizam težine nadanog u odnosu na osobu), realizam nadanog cilja (dinamizam izvjesnosti nadanog u odnosu na osobu).

Govoreći o nadi ljudskog bića (kao *ens* i kao *esse*), što je tema našeg istraživanja, zamjećujemo nekoliko neizbježnih elemenata za autentičnu opstojnost (preživljavanje) ljudskog bića.

Prije svega, »*imati dobar cilj*«, kao nešto prirodno, ponajprije znači da oblikovanje ljudskog bića izvorno uključuje njegovu stvarnu mogućnost nadilaženja sebe. *Dobrota* cilja koja pripada nadi, ukoliko je ona prva oznaka njezine antropološke stvarnosti, neizbježno djeluje u naravnom dinamizmu ljudskoga bića: dobar cilj (čineći dio nade) postaje »zov« ljudskome biću da bude u Prisutnosti s najvećom otvorenosti prema vlastitome »sutra« koje je u biti bivovanje (postojanje) bez granica (oznaka nesavršenoga).

Ako razmotrimo dinamizam drugoga vida, »*imati nadano*«, u odnosu na biće koje to posjeduje, ne možemo ne vidjeti duboko prožimanje između »nadanog-posjedovanog« i bića: zahvaljujući tom prirodnom prožimanju, »nadanoposjedovano« već djeluje u biću iako, realno, još pripada jednom svijetu koji u svojoj pravoj i ukupnoj stvarnosti tek treba nastupiti. Ako je prvi vid otvorio biće prema mogućnosti nadilaženja sebe, ovaj drugi vid prvi je korak bića prema njegovoj transcendenciji.

Dinamizam »*teškoće*«, koji karakterizira nadu i razlikuje ju od pokreta određenih samo strašću ili instinktom, isto tako govori koliko je ona duboko ukorijenjena u ljudsko biće. Teškoća vezana uz nadu pripada naravnoj »svjesnosti« bića, njegovoj svijesti. Ona, dakle, nije nešto naknadno, povijesno stečeno već pripada »stvaralačkom planu« bića: to je njegovo svojstvo. Prisutnost »teškoće« uvijek evocira potrebu i dinamizam koji se teško ostvaruje. Kada ta potreba pripada biću kao takvom, a nada je tome svjedok, tada dinamizam

⁹ Obično u slučajevima kada nema poteškoća ne govorimo toliko o nadi već o »poželjnoj emociji« koja pripada »požudnoj želji«. Zbog te poteškoće koja prati nadu ona se ubraja u razdražljive emocije, a ne u instinktivne ili emotivno strastvene.

mora biti »bitno« motiviran, tj. mora biti toliko ukorijenjen u unutarnjoj strukturi bića da ga nikakva povijesna promjena ili bilo kakav drugi mogući razvoj ne mogu iskorijeniti. I ako neka stvarnost, kao što je navedena teškoća, pripada kategoriji takvih stvarnosti, to znači da postoji *bitan imperativ* u biću za nadilaženjem sebe. To se događa u trenutku kada želja-»potreba« postaje želja-»povjerenje«. Pomicanje naglaska bića s »potrebe« na »želju« pokazuje radikalnu preobrazbu koja se odvija u biću: otkrivanje drugoga, a na metafizičkoj razini otkrivanje »drugotnosti«. Radi se o temeljnome antropološkom procesu.¹⁰

Na poslijetku, »*stvarnost nadanog*« u odnosu na ljudsko biće govori prvenstveno o ozbiljnosti postojanja bića: ono nije nešto slučajno već mišljeno. Realizam onoga čemu se nada, stavljenog u odnos s ljudskim bićem, biću donosi samosvijest o njegovoj kreativnoj vrijednosti i o svrsi koju treba ostvariti.

Shvaćeno na taj način, ljudsko biće u sebi čuva jedan dinamizam (dobrotu, posjedovanje, borbu, realizam) koji ga nužno vodi prema jednome kvalitativno drukčijem stupnju od onoga koji mu se obično pripisuje u slučaju našeg razmatranja još neotkupljene ljudske naravi u odnosu na mogućnost koju ima da postane savršenija.

Često se zaboravlja zaista stvorenjsko stanje duhovnog bića, ukoliko je ono virtualno sposobno izraziti se u svojoj stvorenjskoj autentičnosti koja obuhvaća ne samo poziv za nadilaženjem sebe već i mogućnost da se to učini u granicama stvorenja. A to se ne događa bez pomoći božanske mudrosti koja, prije svega, djeluje unutar izvornih dinamizama bića.

2. Krjepost nade: nada kao pozitivan stav bića (krjepost) – prijelaz od »potrebe« do »povjerenja«

Kao jedno od svojstava bića (*desiderium-passio-potreba*), nada postaje krjepost-povjerenje u onom trenutku u kojem postaje djelatnim dinamizmom mišljene [ili misleće] i voljne svijesti ljudskoga bića prema dobru (budući da se radi o biću obdarenom razumom i voljom). Ako je najraširenije mišljenje o naravi krjeposti da ona »osposobljava osobu za stalno traženje dobra«, to znači da je stjecanje toga dobra duboko ukorijenjeno u ljudskoj osobi ne samo kao njezina mogućnost već i kao njezina potreba.

Razmatrajući važnost prisutnosti dobra za osobu i u osobi, sv. Augustin zaključuje da osoba koja je okrenuta dobru može počinuti teško zlo (griješ)

¹⁰ Usp. Kees WAAIJMAN, *La spiritualità. Forme, Fondamenti, Metodi*, Brescia, 2007., 48, gdje autor govori o molitvi kao najučinkovitijem elementu na nadnaravnoj razini da se otkrije Božja drugotnost.

samo ako je pri punoj svijesti i slobodnoj odluci.¹¹ Snaga i uloga dobra u osobi uvjet je njezina ostvarenja.

Dok smo se u prethodnom razmatranju bavili nadom kao svojstvom bića (urođenim), sada usmjeravamo našu pozornost prema ulozi te stvarnosti (nade) kao *krjeposti* ljudskog bića, odnosno ukoliko, zahvaljujući njoj, ljudska osoba živi i djeluje i usvaja pozitivne stavove prema dobru. Sama po sebi riječ »virtus« evocira »muževnost« shvaćenu kao mjesto i način da se bude muževnima, »srčanima«, sposobnima biti ono što kao ljudska bića jesmo, te da branimo svoje vlastito postojanje od zlonamjernih unutarnjih i vanjskih zamki. Biti »krjepostan«, dakle, odgovara sposobnosti biti ono što jesi, rasti u kvaliteti našega vlastitog bića i u njegovu razumijevanju.

Ove oznake »krjeposnog« bića bitno se podudaraju ukoliko su »biti ono što jesi« i »kvaliteta« bića razmjerni njegovom sveukupnom razumijevanju, tj. njegovoj »samosvijesti« i njegovoj »odnošajnosti« ili otvorenosti prema drugostnosti.

Čovjekova je »samosvijest« važna za njegovu ontološku (esencijalnu) i egzistencijalnu sigurnost budući da čovjek posjeduje razum, volju i slobodu: ostati ono što jest. Međutim, njegova mu »odnošajnost« otvara oči za veliku mogućnost: biti i nešto više i prijeći iz »mikrokozmosa« u »makrokozmos« postojanja, odnosno ona stvarnost koja preko autentičnih odnosa druge ljude čini sudionicima naše vlastite osobnosti stvarajući od postojanja jedan svijet u kojem će se ostali moći prepoznati kao istinski protagonisti svake pojedine egzistencije. Ta »odnošajnost« čuva ljudsku osobu od individualističke napaсти svođenja na samodostatnost. »Krjeposnost« se, dakle, ne odnosi samo na »krjeposni čin« koji čovjek izvršava nego je u biti potreba nade koju smo nazvali »svojstvom bića« ukoliko predstavlja uvjet za postojanje bića.

Sve krjeposti imaju zadaću izgraditi »muževnost« subjekta, odnosno, one se ujedinjuju u zadaći izgradnje osobe (odnošajno biće). Nada, ukoliko krjepost, na poseban se način odnosi na ljudsku težnju (na stremljenje čovjeka kao čovjeka), odnosno na ono što istinski, iako za sada samo *virtualno*,¹² još neposjedovano, čini dio te iste naravi čovjeka ukoliko je silno željeno i žuđeno kao nepropustivo. Ona izaziva i oživljava osjećaj gnjeva i suprotstavljanja; ona rađa odvažnost.

Mjesto koje nada zauzima u ljudskom subjektu (ona mu prirodno pripada i gradi ga u njegovoj cjelovitoj mogućnosti) i važnost njezina *predmeta* za čovjeka (dobro i dobrota) stvara njezinu preciznu zadaću: pobrinuti se da ljud-

¹¹ Usp. Toma AKVINSKI, *Quaestio disputata de virtutibus in communi*, a. 2.

¹² Virtualno ovdje ima značenje neostvarenosti i krjeposnosti (lat. virtus).

ska osoba ostane stabilna u ostvarenju teško ostvariva dobra i sve to u skladu s redom jednoga zdravog razuma.¹³

Ostvarenje teško ostvarivog dobra ne zahtijeva samo narav otvorenu prema dobru (narav potrebita tog dobra!) već i psihološki mehanizam koji može odoljeti suprotnostima povezanim s tim ostvarenjem (krjeposnost psihološkog ustroja subjekta!). Zbog toga sv. Toma stavlja nadu u odnos s povjerenjem: »povjerenje ... uključuje i nekakav oblik nade; ona je zaista nada ojačana snažnim uvjerenjem«¹⁴. Iz tog odnosa nade-krjeposti s ljudskom naravi (s osobom) i s dobrom kojim se ona bavi uspijevamo iščitati njezinu zaista bitnu ulogu, bilo u odnosu na teologalnu nadu-krjepost (koju ćemo analizirati kasnije), bilo u odnosu na privremeno ostvarenje bića: budući da je razvijeno u svojoj ne samo urođenoj već i odnošajnoj potencijalnosti putem razvoja pozitivnog i stabilnog stava koje je krjepost-povjerenje.

Taj »krjeposni« razvoj osobe čini ju ne samo ontološki stabilnom u samoj sebi već razumljivom samoj sebi: osoba samu sebe shvaća ne samo na razini naravi (samorazumijevanje identiteta) već i na razini dinamične mogućnosti (odnošajno samorazumijevanje). Dakle, odnos nade kao krjeposti prema ljudskome subjektu nalazi svoje tumačenje samo u integrirajućem kontinuitetu bića jer zahvaljujući njoj biće postaje sposobnim za razvoj svoje *stvorenjske* i *razumijevajuće* mogućnosti (one koja dolazi kao posljedica samopoznavanja vlastita bića i njegova odnosa s drugima). Bez te krjeposti-povjerenja ljudska bi osoba ostala u svom stvorenjskom potencijalu izložena tijeku mnogih protivnosti. Njezina bi snaga bila skrivena u stvorenjskoj nadi, odnosno onoj koja je svojstvena biću kao takvom.

Uz pomoć nade kao krjeposti povjerenja ljudska osoba postaje istinski stabilan subjekt željenog dobra, budući da je to dobro sada dio njezina bića. Zbog te stabilnosti uspijeva koračati kao da je imuna na sve one protivnosti uočene kao neprijateljske sile prisutnosti dobra u nama. To stanje koje se doseže krjeposnim osnaživanjem osobe putem nade s jedne joj strane omogućava njezino postojanje, a s druge ju strane otvara jednoj uzvišenijoj mogućnosti postojanja.

Sveti Ivan od Križa vidi kako se odvija velika borba povezana s unutarnjim rastom čovjeka upravo u afirmaciji sve veće potrebe za prisutnošću nade-krjeposti u duhovnoj askezi: odnos između nade i pamćenja. Borba koju treba izvojevati jednaka je borbi da se pobjede velike protivnosti usađene u naravi zahvaćenoj strastima, shvaćene kao negativni mehanizmi koji zatvaraju biće u nemoć tame (postojanje bez izlaza, tj. živjeti od prošlosti). Ta je borba

¹³ Usp. Romanus CESSARIO, *Kreposti*, 42.

¹⁴ Usp. Toma AKVINSKI, *Summa Theologiae*, pars IIa-IIae, q. 129, a. 6, ad 3.

aktualna i na razini bića kao takvog: tama je uvijek tama. Prava svjetlost dolazi čišćenjem pamćenja od neurednih utisaka (strasti koje zatvaraju), odnosno koje su suprotne unutarnjem miru osobe. K tom se miru dolazi doprinosom nade-povjerenja budući da ona omogućava prisutnost željenoga dobra koji je njezin predmet.

Sveti Ivan od Križa razrađuje tu askezu u 3 S 1-15.¹⁵ Iako je eksplicitna tema njegove rasprave teologalna nada (ukoliko sjedinjuje s Bogom, ali tom sjedinjenju prethodi čišćenje), on u svom izlaganju temeljito dotiče najosnovniji korijen zla koje negativno djeluje na osobu služeći se tzv. utiscima. Taj rad na čišćenju u stvarnosti je »vrijeme okrjepoštenja« nade, tj. priprema da ona prijeđe s razine *asketske* (moralne) *krjeposti* na razinu teologalne krjeposti: radi se o njezinoj preobrazbi koja uvijek odgovara čistoći duše, tj. duhovne osobe.

U monaškoj duhovnosti pronalazimo kontemplativni ili beatificirajući izričaj želje, odnosno izvrsno pojašnjenje naše teme (Prisutnost – zov nade): samostan (ono što se posjeduje) predstavlja nebeski grad Jeruzalem (ono što se posjeduje samo u nadi).¹⁶ Ovakva transpozicija »objekata« koja se odvija kao snažna potreba za monaškom egzistencijom, u potpunosti usredotočena na kontemplaciju Božjeg lica, djelo je vjere istinski ukorijenjene u nadi, koja prožima kršćansku i monašku egzistenciju.

3. Nada kao *novost bića: teologičnost nade* – sjedinjujuća Prisutnost

U posljednjem, neposredno završenom koraku našega izlaganja uveli smo temu ovog odlomka. Dok smo u prvome dijelu našega izlaganja pokušali išči-

¹⁵ Poglavlja u 3 S 1-15 (treća knjiga *Uspona*, poglavlje 1-15) sadržajno su ovako podijeljena: 1) o nužnosti čišćenja pamćenja; 2) o naravnim utiscima i o načinu kako ih se lišiti radi sjedinjenja s Bogom; 3) o tri štete zbog kojih duša pati ako se pamćenje ne oslobodi; o prvoj šteti; 4) o drugoj šteti; 5) o trećoj šteti; 6) o korisnosti koja proizlazi iz čišćenja pamćenja od naravnih utisaka; 7) o drugoj vrsti utisaka, tj. o nadnaravnim imaginarnim utiscima; 8) o štetama koje uzrokuju nadnaravni utisci i koliko ih ima; 9) o drugoj šteti ili o opasnosti da se padne u samozadovoljstvo ili oholost; 10) o trećoj šteti koju đavao može uzrokovati duši preko imaginarnih utisaka; 11) o četvrtoj šteti koju duša može imati zbog pojedinih nadnaravnih utisaka, a sastoji se od sprječavanja sjedinjenja; 12) o četvrtoj šteti izazvanoj utiscima i nadnaravnim imaginacijama, a sastoji se od niskog i neodgovarajućeg prosuđivanja o Bogu; 13) o korisnostima koje za dušu proizlaze udaljavanjem od imaginarnih utisaka, odgovara na neke opaske i objašnjava razliku između naravnih utisaka i nadnaravnih zamišljenih utisaka; 14) o duhovnim spoznajama koje se odnose na pamćenje; 15) o načinu ponašanja duhovnog čovjeka u svezi s pamćenjem.

¹⁶ Usp. J. LECLERCQ, *Initiation aux auteurs monastiques du moyen âge*, Pariz, 1963., 55. Na koji način redovnici, a također i hodočasnici koji promatraju, dodiruju i posjećuju samostan, moraju shvatiti *praegustatio*. Usp. Grgur VELIKI, *Moralia*, VII, c. 13, PL 75,774-775.

tavati ulogu nade pod vidom strasti i potrebu kojom biće uspijeva bivovati te dok smo u drugome dijelu vidjeli kako nada djeluje kao krjepost ukoliko se izražava putem čežnje-povjerenja te kakve posljedice stvara u ljudskom biću, sada ćemo se zaustaviti na najdragocjenijem aspektu nade s motrišta naše teme: njezinoj *teologičnosti* koja stvara *novost* bića.

U čemu se sastoji teologičnost nade i koji su učinci njezina djelovanja u našem biću? To su pitanja na koja ćemo sada pokušati odgovoriti. »Teologičnost« označava prisvajanje koje određuje subjekt o kojem se govori. Na nju se mora gledati kao na apsolutnu novost u odnosu na ono što je subjekt bio prije svoga teologalnog određenja. Novost subjekta događa se u primanju teologalnog svojstva. Nada kao *svojstvo* bića (prvi dio: strast-potreba) i nada kao *krjepost* bića (drugi dio: čežnja-povjerenje) zadržavala se na jednoj upravo svojstvenoj razini bića (odnosno u njezinoj stvorenjskoj mogućnosti da čežne), a ne toliko na samoj razini nade uzetoj u svojem sveukupnom potencijalu.

Ovo je važno kazati: u oba je slučaja postojanje zahtijevalo nadu, tj. narav bića je ta koja određuje koju nadu koristiti i kakav učinak ta vrsta nade može stvoriti u biću.

Sada ćemo u ovom trećem dijelu našega istraživanja razmotriti kako je to nada onaj čimbenik koji zahtijeva biće, odnosno ona određuje svoj odnos s bićem i ona proizvodi učinke koji su svojstveni ne biću nego njoj jer je ona teologalna (apsolutno božanska). Pojasnimo kratko tu misao: potencijalnost svakoga od ovih subjekata (stvorenjskoga *bića* ili teologalne *nade*) određena je onim što svaki od njih jest i može, tj. samom naravi subjekata. Dok s jedne strane potencijalnost stvorenjskoga bića koje traži nadu-potrebu ima cilj zadovoljiti vlastitu potrebu za postojanjem i djelovanjem na način vlastitoga očuvanja, usavršavanja i nadilaženja: mogućnost preživljavanja u antropološko-kulturalnoj promjeni i otvorenost vlastitom nadilaženju u svojoj ograničenosti, s druge strane potencijalnost nade-povjerenja zadovoljava potrebu bića u njegovoj dimenziji nadilaženja samog sebe nudeći mu tu mogućnost i čineći Prisutnost aktualnom. Teologalna nada iziskuje biće (sada je teologalna nada istinski subjekt dinamizma), diktira mu svoj teologalni odnos i uspostavlja ga između sebe i bića. Sa sadržajnog, kao i s posredničkog stajališta, taj je odnos u osnovi teologalna novost. Sa sadržajnog stajališta, time što je nada teologalna krjepost koja prenosi božansku dimenziju vječnoga života (predmet nade) i time što ju prenosi ljudskom subjektu ona isti subjekt čini sudionikom božanske dimenzije. Taj svoj silazeće-božanski (novi) odnos nudi, dakle, ljudskom biću ne samo mogućnost da se nadiđe već ga čini sudionikom transcendentnoga. Kvalitativno nadilaženje bića odvija se putem prihvaćanja dara. Nakon

što je biće već senzibilizirano na promjenu koja je plod djela nade u dvije prethodne faze (svojstva i krjeposti), to prihvaćanje angažira stvorenjske sile bića kako bi se ono otvorilo potpunoj preobrazbi i zapravo je djelo čišćenja. U tome procesu nada naravi nudi mogućnosti zamjene njezinih privremenih oslonaca (koji se nalaze u biću kao samovrijednost) s vječnim osloncima (koji se nalaze u nadi i koji su sam Bog). Biće, dakle, budući da je u potpunosti novo, živi i djeluje prema potpuno novim načelima. Upravo ovdje nalazimo dobro opravdanje za tzv. »čišćenja« koja se odvijaju putem teologalne nade. Proces novosti moguć je ne samo zahvaljujući ontološkoj postavci bića (temeljna otvorenost) već i zahvaljujući njezinome usavršavanju koje se odvija djelovanjem krjeposti. Sva ta muka (otvaranje i rast u krjeposti) pripada tzv. čišćenju: prilagoditi biće za zov nade koja je Prisutnost. Koliko je ta Prisutnost za nas neizbježna dobro izriče *Psalam* 63,2: »Tebe žeda duša moja, tebe želi tijelo moje, kao zemlja suha, žedna, bezvodna.« Ta žudnja »bivanja s drugim« zahtijevala je upravo čišćenje koje se biblijski može opisati izrazom »izaći«, koji znači isto što i »ići prema drugome«.

Glavno čišćenje koje izvršava nada odnosi se prije svega na *snagu* (pamćenje) koja povezuje biće s njegovom povijesnošću. Osim objektivne funkcije koju povijesnost ima u smislu da djelovanje bića čini stvarnim te da uzrokuje njegov stvarni rast, ona ujedno predstavlja i mogućnost vlastitoga zatvaranja te ostajanja bilo u samorazumijevanju svojih mogućnosti i samoga sebe bilo u razumijevanju svijeta u kojem se biće ostvaruje. Povijesnost bića ili njegovo putovanje poviješću stvara ga i hrani onime što »povijest«, shvaćena u svojoj antropološkoj dimenziji, može dati. Dakle, »sanjuanističko« čišćenje pamćenja nije ništa drugo nego *oslobođenje* bića od svoje privremenosti (kontingencije) čija je tendencija zatvoriti čovjeka u nemogućnost bivanja. Čišćenje je velika usluga koju nada pruža čovjeku kao stvorenome biću i biću otvorenom vlastitome nadilaženju i konačnome sjedinjenju s Bogom.

Zaključak

Smisao je ovog istraživanja vidjeti kako nada sudjeluje u sjedinjujućem procesu čovjeka s Bogom u njegovu duhovnom životu. S obzirom da je dinamična krjepost koja ostvaruje sjedinjenje teologalna *ljubav* i s obzirom da je *vjera* bit čitavoga našeg vjerovanja i ljubljenja, čini se da *nadi* u navedenome procesu ostaje vrlo malena uloga. To je tako zbog prevelike valorizacije preostalih dviju teologalnih krjeposti (ljubavi i vjere) skoro isključivo s teologalnog stajališta u kojemu se ističe ta izvanredna sila obje. Međutim, nada se obično svodi na onu

ulogu koju sv. Ivan od Križa maestralno obrađuje razmatrajući je u njezinoj ulozi pročišćavanja pamćenja.

Uzrok takve reducirane uloge nalazimo ponajprije u zaokupljenosti autora oko pokazivanja *pročišćavajućih* učinaka nade u asketskome životu duhovnoga čovjeka. Ta zaokupljenost gotovo *sprječava* uočavanje biti nade kao *teologalne* krjeposti, te krjeposti koja vjeri »pribavlja« predmet njezina vjerovanja (Bog u samom sebi i vječni život) i taj predmet duhovnome čovjeku čini prisutnim.

Mi smo odabrali *integralni* put kako bi se prikazalo ne samo dinamični nutarnji učinak nade u našem ljudskom biću (osobi) već i njezin objektivni sadržaj, njezin odnos i njezinu ulogu na cjelovitome čovjekovu putu. Zahvaljujući tome cjelovitom pristupu, nadamo se da smo obuhvatili ne samo cjelovitost našega bića već i, posljedično tome, cjelovitu poruku nade: put našega bića zahtijeva posebnu prisutnost nade i, obrnuto, kvaliteta nade pridonosi rastu našega bića tijekom njegova puta, mijenjajući to biće u njegovu posljednjem (teologalnom) stupnju.

Najprije smo zapazili (prvi dio) čudesnu *stvarnost* našega ljudskog bića: bića *protegnutog* u svojoj stvorenijskoj stvarnosti između jednog dinamičnog (živog) početka i dinamičnoga (živog) cilja. Ta naša stvarnost (»protegnutost«) zahtijeva i nužno otkriva jednu stvarnost koja nas tjera poduzimati odgovarajuće korake kako bismo ugasili žeđ bića. Rekao sam da stvarnost našeg bića ne samo traži nego i »otkriva« izazovnu stvarnost svoga puta: želim reći da ta stvarnost već stoji u našem stvorenijskom biću te je skrivena u njemu kao nutarnja nositeljska sila njegova rasta i razvoja. Radi se o ostvarivanju stvorenijskog imperativa – postavljenog od našeg Stvoritelja u samu narav bića – imperativa potpunog ostvarenja. Upravo smo tu dinamičnu stvarnost, koja nosi i potiče rast, zajedno s drugim autorima, nazvali »nada-čežnja-strast« i preveli ju izrazom »potreba« (požuda) našeg bića. To nam, rekao bih, dopušta ostvarenje prvoga stupnja biološko-prirodne egzistencije, ostajući pritom vjerni našoj vrsti i čuvajući njezina stvorenijska svojstva. Nepravедno je, dakle, na tu egzistenciju gledati negativno. Negativan pogled većim dijelom dugujemo negativnome shvaćanju »strasti«, što je pak posljedica pojednostavljene i moralizirajuće procjene dobra i zla (materijalno-duhovnog). Ništa od onoga što naše biće jest u svojoj stvorenijskoj cjelovitosti ne može se prezirati ili negativno vrjednovati: sve ono što ga čini ima nezamjenjivu ulogu u stanju bića u kojem se ono nalazi, obilježeno svojom bogatom stvorenijskom naravi. Nada-čežnja-strast-potreba u odnosu na to stanje ostvarenja osobe igra nezamjenjivu ulogu njezina »otvaranja« i prema onome što ju nadilazi kao cilj (Bog) i kao njezina potencijalnost (milost), no ne kao zadaća (stvorenijski već postoji) ni mogućnost

(zov na rast). Upravo ta zadaća nadilaženja sebe duboko je usađena u nas i na taj smo način stalno u potrazi za nadilaženjem. To se otvaranje odvija putem osvješćivanja našega bića o svojoj »kreaturalnosti« i o mogućnostima iste. Na taj način »budućnost« našeg bića, putem ove »nade«, postaje ne samo motivacijom za put nego, prije svega, »prisutnošću« koja daje jamstvo za objektivnost puta. Otvaranje našeg bića u toj fazi predstavlja istinsko »stvorenijsko jedinstvo« koje je istinski plod nade-čežnje-strasti-potrebe. Ta je »nada« očistila naše biće od moguće strašne situacije da se zatvori u biološku nemogućnost postojanja i da ostane na razini egzistencije, nedirnuta od strane spasiteljske ruke Božje prisutne u stvaranju kao njezinu stvarateljskom (započinje egzistencija) i pozivajućem (zov na postajanje) činu. Nadam se da smo barem djelomično uspjeli pokazati kako »nada« na toj razini egzistencije doprinosi sjedinjujućem rastu našeg bića. Zatim smo u našem *drugom* istraživanju pokušali napraviti korak dalje, odnosno pratiti put osobe koju prati i potiče (ontološka) stvarnost nade. Dok nas je u prethodnoj točki zanimalo nadmašiti negativnost »nade-strasti« utvrđujući njezinu prirođenost biću, sada smo se usredotočili na »nadu-krjepost«.

Naglasak smo ponajviše stavili na ono što je svojstveno rastu osobe u krjeposti. U našem izlaganju vidjeli smo da se »krjeposnost« stavlja u suodnos sa »spoznajom« dobroga i ljubavlju prema dobru. »Dobro« o kojem se govori jest egzistencijalno, odnosno svojstveno biću kao ontološkoj stvarnosti o kojoj ovisi njegova priroda stvorena i otkupljena. Dakle, ne govorimo o dobru kao materijalnoj i prolaznoj stvarnosti.

U ovoj smo fazi utvrdili djelovanje nade shvaćene kao »čežnja-povjerenje«. Krjepost, kao konstantan i pozitivan stav osobe, primijenjena na *nadu-povjerenje*, provela je čišćenje svojstveno asketskoj fazi duhovnoga puta. U toj su fazi potrebni jako veliki naponi na svim razinama osobe u svrhu *integracije* spoznatoga i ljubljenog dobra i osobe. »Povjerenje« nas »odvaja« od stavova stečenih u prethodnome razdoblju (stvorenijska otvorenost) te nas otvara mogućnostima koje nam nudi objava. Radi se o egzistenciji protegnutoj prema svome antropološkom dovršenju ostvarivanom od strane dobra koje se prepoznaje kao sastavni dio osobe.

»Nada-povjerenje«, dakle, ponovno budi mehanizam »samopovjerenja« (u smislu nove mogućnosti osobe te stoga nadilaženja straha jer se razvija smjelost) i povjerenja prema nadanom dobru koje je djelomično prisutno preko nutarnjeg učinka krjeposti.

Zahvaljujući tom djelovanju »nade-povjerenja« mi se otvaramo vrhovnom Dobru prepoznavši ga kao jedini cilj razumske egzistencije. Do te smo spoznaje došli upravo preko čišćenja egzistencije koju krjepost ostvaruje ukla-

njajući sve ono što ne uspijeva odoljeti zahtjevnosti »konstantnoga« i »pozitivnoga« stava (krjeposti). Zov Prisutnosti, potvrđen u ovoj fazi našega duhovnog procesa, zahvaljujući »nadi-povjerenju«, sastoji se od potpunoga otvaranja (stvorenskoga, razumskog i voljnog) osobe življenju u teologalnoj Prisutnosti ako nam je ponuđena, pri čemu je osoba pročišćena u svojoj kreaturalnosti (kao biće) te u svojoj spoznajnoj i voljnoj odnošajnosti (kao osoba).

Na *kraju* otkrivamo da put stvorenskoga i krjeposnog bića pronalazi svoju granicu ili, bolje rečeno, doseže svoj cilj-granicu. Put sada ne ovisi o nama. Sada je put određen prisutnošću Prisutnosti. Ona iznova budi, pokreće i daje osobi mogućnost prepoznati *novost* Prisutnosti. Upravo je ta novost Prisutnosti odlučujući čimbenik koji mijenja naše biće dajući mu sposobnost »uključivanja« u jedan potpuno novi život: onaj Božji. To uključenje odvija se koristeći radikalno oživljavanje stvorenskog Božjeg dara (prva faza) i koristeći potpuno otvaranje bića svojoj novoj mogućnosti konačnoga vlastitog nadilaženja (druga faza). Ta novost bića, dakle, nije plod bića već je Božji dar (djelo) dano biću na njegovu stvorenskom početku (zov urođene prisutnosti) te dalje potican krjeposnim životom (zov prisutnosti putem krjeposti) kako bi se u potpunosti ostvario u trećoj fazi puta pomoću »teologalne nade«, čime osoba postaje potpuno novom u svome »odnosu s Bogom – odnosu koji se očituje kao življena Prisutnost«.

Summary

THE ROLE OF HOPE IN REALISING GOD'S PRESENCE

BEING IN THE PRESENCE – THE CALL OF HOPE

We are exploring the role of »hope« in realizing the deep, first of all human, and then Christian need to »live in the Presence.« We capitalize Presence to express more clearly that we are speaking about a reality different from man and everything created: and that reality is God. We have framed our exploration in such a way as to arrive at a complete answer relating to three levels of human being: first, its need to »be as a being« in the Presence; then the level of »being more,« that is, of opening up to the possibility of its transcendence and being in the Presence as such; finally, the need to be in »communional Presence« which is fully a gift.

We have tried to resolve the need of the being as such to be in the Presence through »hope« in so far as it is generally understood as a »passio.« As such it is a property of all that is rationally alive, and therefore it enables the human being to maintain itself in its order of »being.« This maintaining in being is owed to the Presence which wove into the human being this great rule of survival in its creational givenness.

Another level of our being is »being more.« This means that the psychological-spiritual need has been more intensely activated in the human being. This need of the human being reveals the Presence of a strong call to that being to open itself up to its possibilities hidden within itself: the call to transcendence. This qualitative leap in our being takes place with the development of a moral system of being: we're dealing here with the development of »hope-virtue.« The development of hope-virtue opens up the human being to the possibility of acquiring permanent attitudes which ground it in the good which is God. Even though this level is still not the one which manifests all our potentialities to us, it nevertheless brings us very close to our ultimate possibility which will follow after it. In that sense this level is the ultimate reach of our being as a created reality.

Our ultimate possibility is one we greatly desire, but whose realization is outside our capability, for it surpasses our being. While the first and second form of »being in the Presence« are for a large part an accomplishment of that positive deposit which the being by virtue of its creational reality carries within itself, this form of »being in the Presence« is fully a gift: it is theological and is realized through the force of »hope-theological virtue.« The issue here is »being in the Presence« in a way given by God to our being: by fully uniting our being to Himself, in such a way that it participates in the profound communion of the Most Holy Trinity. We're dealing here with an anticipation of eternal life.

Our study is for a large part an intensive exploration and reading of the human being on the basis of the teaching of St. John of the Cross, a renowned teacher of human ascents.

Key words: *being, Being, virtue, passio, hope, theological virtues, Presence, union.*